
Miljenko Odrlić
MOJSIJE U ŽIDOVSKOJ BIBLIJI

Moses in Jewish Bible

UDK: 929 Mojsije: 222.1

Izvorni znanstveni rad

Primljeno 8/2011.

Sažetak

268

Služba Božja 3/4 111.

U članku je riječ o povijesno-teološkoj analizi glavnih tekstova o liku i ulozi Mojsija u židovskoj Bibliji. Autor u svojoj analizi nastoji istodobno utvrditi povijesne činjenice koje su vezane za ovu važnu osobu Staroga zavjeta i iznijeti na vidjelo teološke motive koji su imali dubokog odražaja na oblikovanje slike u Mojsiju i na njegovu ulogu u povijesti židovskoga naroda. U tim tekstovima Mojsije izranja kao glavni posrednik i svjedok sadržaja vjere i normi ponašanja za biblijske vjernike. Autor drži da je ta slika o Mojsiju i njegovoj ulozi konačno oblikovana nakon povratka iz Babilonskoga sužanjstva (5. stoljeće prije Krista, za vrijeme Ezre i Nehemije), i otada je postala sastavni dio židovske Biblije.

Ključne riječi: Mojsijev 'kanonski lik', Mojsije život, autoritet i vjera, Mojsije i Zakon

UVOD

Što se čovjek više bavi Mojsijem, nameće mu se sve više pitanja. Jedno od tih pitanja glasi: Kako je moguće jednoj jedinog osobi pripisati zakone i pravne zbirke, dijelom čak u sebi i proturječne? Uz lik Mojsija vezani su glavni sadržaji vjere u Jahvu. No, je li ta vjera izvorna i što ona uopće znači? Kako je moguće da jedan lik zauzme ključnu ulogu u tolikom broju predaja kao što su, primjerice, Izlazak, putovanje kroz pustinju, brdo Sinaj, primanje zapovijedi? Koje su pripovijesti o Mojsiju povijesno vjerodostojne? U cijeloj toj priči o Mojsiju je li postoji uopće nešto sigurno iz povijesnoga gledišta? Iz kojeg razdoblja potječu tekstovi koji se odnose na njega?

1. POTREBA SUSTAVNOG RAZMIŠLJANJA

1.1. Neki pokušaji traženja rješenja

Kako bismo mogli donekle doći do mogućih odgovora na pitanja koja se odnose na Mojsija, navest ćemo neka od uvaženijih mišljenja, a sve to s ciljem da se lakše orijentiramo i stvorimo sebi ideju o tome dokle je došlo znanstveno istraživanje spornih pitanja.¹

Godine 1948. pojavljuju se dva važna djela o Mojsiju. Filozof Martin Buber u svojoj knjizi pokušava predstaviti Mojsija kao konkretnu povijesnu osobu.² Buber razvija ovaj projekt i dolazi do Mojsijevog lika na temelju umjereno kritičkog istraživanja biblijskoga teksta. Isti tekstovi, po Buberu, Mojsija predstavljaju kao veliku osobu. Njegov povjerljivi stav prema povijesnoj vrijednosti tekstova o Mojsiju, u novije vrijeme ustupio je mjesto većoj razboritosti i opreznosti.

Iste 1948. godine Martin Noth posvećuje jedno veliko poglavlje Mojsiju,³ gdje dolazi do zaključka da osim srodstva treba razmotriti "tradiciju Mojsijeva groba kao najizvorniji element koji nam nanijela predaja o Mojsiju", i da je "očito da Mojsije ne pripada srži niti jedne teme Petoknjžja, već samo pripovjedačkoj strukturi."⁴ Manje od četrdeset godina poslije Henri Cazelles stvara nekoliko likova o Mojsiju i veže ih uz određene tekstualne sredine. On tu razlikuje Mojsijeve likove u predproročkoj, proročkoj i deuteronomističkoj književnosti, kao i u Psalmima i u svetišu Dan. Neke su razlike ovdje shvaćene odmjereno, ali povjerenje u određene razine izvora u Petoknjžju nije više tako čvrsto, niti je jasno što je ono što zapravo povezuje Mojsijeve likove.

George W. Coats shvaća biblijsko prikazivanje Mojsija kao kombinaciju lika heroja i Božjega čovjeka. Taj bi pristup trebalo shvatiti kao spoj jedne herojske legende i lika pobožnog čovjeka.⁵ Oba ova aspekta, bez sumnje, obilježavaju Mojsijevu osobu.

¹ Za iscrpni pregled vidi: H. Schmid, *Die Gestalt des Mose. Probleme alttestamentlicher Forschung und Berücksichtigung der Pentateuchkrise* (EdF 237.), Darmstadt, 1986.

² Vidi M. Buber, *Moses*, Heidelberg 1957., 127.

³ M. Noth, *Überlieferungsgeschichte des Pentateuch*, Stuttgart, 1948., 172-191.

⁴ Vidi M. Noth, *nav. dj.*, 186 i 191.

⁵ Usp. G.W. Coats, *Moses heroic Man, Man of God*, (JSOTS 35.), Sheffield 1988.

No, trebalo bi ipak utvrditi je li oni prethode dvjema odvojenim predajama ili su pak oni oduvijek povezani.

U svojoj knjizi o temi Tore Frank Crüsemann raspravlja i o Mojsiju⁶ tvrdeći da se u njemu ogleda pravna organizacija Izraela. U vrijeme monarhije imenu Mojsije odgovarao bi, po njemu, viši sud u Jeruzalemu. Ovdje se iza ovakvog prikazivanja Mojsija, po svoj prilici, pretpostavljaju povijesni tijekovi i društvene uloge.

Iz ovog kratkog pregleda nekih značajnih djela o Mojsiju, moguće je izvući neke zaključke. Jedan od njih glasi: neki od dosadašnjih pristupa nisu više dovoljni. Među njih spada, primjerice, narativna egzegeza koja očekuje previše od tekstova kada je riječ o povijesti. Sveukupni je dojam da puno toga izgleda problematično jer se ne vodi dovoljno računa o povezanosti raznih aspekata i trajnosti ovog Mojsijevog lika.

Jednako tako, malo toga rješava bijeg u stav neodlučnosti.⁷ Mojsijevu liku u Bibliji pripada jedna trajna jezgra tekstualnog materijala iz različitih sredina što ima veliki ujedinjavajući učinak. Sve to ne bi bilo moguće da njegova osoba ne pridonosi tome.

Što se pak tiče u početku naznačenih poteškoća, spomenimo samo uporabu određenih tekstova⁸, jer ni jedan od njih, promatran sam u sebi, ne uspijeva voditi računa o ovom liku u svojoj kompleksnosti, jednim dijelom i zbog toga što je njihova povijesna vjerodostojnost nesigurna.

1.2. Pitanje metode

Ne treba se čuditi da su u istraživanju o liku Mojsija stručnjaci bili prisiljeni razmišljati o problemu metode. Podnaslov jednog djela Rudolfa Smenda glasi: "Metode istraživanja o Mojsiju od 1800."⁹ u kojemu on u četvrtom dijelu zastupa kompleksno generalno gledanje koje bi vodilo računa o učincima koji se mogu dokumentirati.

⁶ F. Crüsemann, *Die Tora. Theologie und Sozialgeschichte des alttestamentlichen Gesetzes*, München 1992. Posebno upućujemo na četvrti dio: "Mojsije kao institucija".

⁷ Tako npr. A. Gelin u *Moïse dans l'Ancien Testament: Cahiers Sionien* 8 (1954.) na stranici 47. kaže: "svako ga je vrijeme vidjelo prema vlastitim kriterijima".

⁸ Tako npr. M. Noth vidi problematičnim Pnz 34, a F. Crüsemann Izl 18.

⁹ Vidi R. Smend, *Das Mosebild von Heinrich Ewald bis Martin Noth*, Tübingen, 1959.

Sa sličnim ciljem, u prilogu za *Theologische Realencyklopedie*, Erich Zenger daje prednost pitanju metode. Prvi dio priloga nosi naslov "Metodološka problematika pitanja povijesnog Mojsija". On se usredotočuje na deduktivni postupak i ustraje u analizi Mojsijevih obilježja sve dok ne dođe do onoga što bi ovaj lik mogao biti u stvarnosti. Time bi bilo moguće nadići veliku razliku između biblijske slike o Mojsiju i one povijesno-kritičke.

U svijetlu gore iznesenih rezultata nužan je jedan opći pregled koji bi vodio računa o svim činjenicama. Tako se mogu primijetiti neki motivi koji se ponavljaju ili pak vrlo važni naglasci. Sve to opet treba provjeriti u neslužbenim tekstovima, ali i u tzv. "tekstovima razmišljanja", koji govore o Mojsijevoj ulozi i koji su vrlo važni kao npr. u Br 12, Pnz 34, itd. Kao posljednje trebalo bi pokušati pažljivo obraditi određene aspekte i izričite poveznice ili natuknice. Na taj se način može doći do prilično jasne spoznaje onoga što se naziva Mojsijev "kanonski lik" u svom teološkom profilu.

2. MOJSIJEVO POJAVLJIVANJE

Sada želimo iznijeti rezultate nekih istraživanja kako bismo zadobili jasniju sliku s obzirom na cjelokupnu problematiku kojom se bavimo.

2.1. Učestalost i podjele

Ime osobe *mšh* (moše) pojavljuje se u židovskoj Bibliji 770 puta. Iza Davida (1023 puta), Mojsije je najspominjanija osoba, puno više od Arona (374 puta), Jakova (350 puta), Levija (349 puta) i Abrahama (175 puta).

Ovih 770 pojavljivanja možemo još dodatno podijeliti. Tako npr. ime *mšh* se u Petoknjžju pojavljuje 650 puta i to preciznije u knjigama od Izlaska do Ponovljenog zakona i 120 puta u ostalim knjigama, posebno Prorocima i Spisima. Pojavljivanje inače varira, ovisno od knjige do knjige i to otprilike izgleda ovako: Izlazak 289 puta, Levitski zakonik 92 puta, Knjiga Brojeva 231 put, Ponovljeni zakon 38 puta, Jošua 58 puta, Suci 4 puta, Samuel 2 puta, Knjiga Kraljeva 10 puta, Izaija 2 puta, Jeremija, Mihej i Malahija svaki po jedan put, Psalmi 8 puta, Danijel 2 puta, Ezra 3 puta, Nehemija 7 puta, Knjiga Ljetopisa

21 put. Ovi podatci otkrivaju jasnu razliku između Petoknjžja i ostatka židovske Biblije. To se može protumačiti na taj način što je Mojsije od Izlaska do Ponovljenog zakona predstavljen kao suvremenik, dok se kasnije o njemu govori kao o osobi prošlosti. Uza sve to začuđuje to što se Jošua pojavljuje toliko puta i to baš u Ponovljenom zakonu.¹⁰ Sve to traži dodatno objašnjenje.

Spominjanje Mojsija izvan Petoknjžja pokazuje neke posebnosti. Osim čestog pojavljivanja u Knjizi o Kraljevima i Psalmima, treba posebno istaći 31 pojavljivanje u knjizi o Ezri, Nehemiji i Ljetoposima. Kad je riječ o Jošui, kod njega nalazimo još jedan ključ rješenja, tim više što s tri izuzetka 21. redak u knjizi Ljetopisa nije paralelan sa odgovarajućim pasusima u knjizi Kraljeva.

Nadalje, važno je primijetiti koncentraciju u određenim odlomcima. Jedina dva pojavljivanja u Knjigama o Samuelu nalazimo u 1 Sam 12,6.8, kod Izaije proroka u Iz 63,11s., i u Daniela 9,11.13. Tri puta, u vrlo kratkom razmaku, nalazimo ga u 1 Kr 8,9.53.56; 2 Kr 18,4.6.12; 1 Ljet 23,13.14.15 i Ps 106,16.23.32. S posljednjim završava četvrta knjiga Psalama u kojoj, s izuzetkom Ps 77,21, nalazimo sva spominjanja Mojsija u Psalmima.¹¹

Jednako tako kada je riječ o kontekstu, nailazimo na iznenađenja. Mojsije se često spominje u okviru važnih govora (npr. 1 Sam 12: Samuel prije uspostave kraljevstva; 1 Kr 2,3 David Salomonu, itd.). Možemo kazati da je još više spominje u kontekstu molitve (1 Kr 8; Iz 63; Dan 9; Neh 1 i 9,14;). Treba također istaći da se spominje i u zaključcima (npr. 2 Kr 23,25 zaključne napomene o Jošui, Mal 3,22 na kraju knjige dvanaest proroka, Ps 106), ali prigodno i na samom početku (Jer 15,1: Ps 90,1; Neh 13,1).

Nakon što smo vidjeli židovsku Bibliju, dobro je nakratko pogledati i na neke dijelove u grčkim tekstovima. Ime $\mu\omega\sigma\eta$ nalazimo 7 puta u 2 Mak, 5 puta u Siraha, 2 ili 4 puta u Tobije¹², 3 puta u Baruha i 1 put u Danijela, kada se govori o Suzani (Dan 13,3). Ovi tekstovi samo potvrđuju ključne stvari koje smo već spominjali o Mojsiju. Spominje ga se više puta u kraćem

¹⁰ To vrijedi tim više ako znamo da je Jošua knjiga kraća za jednu trećinu od knjige Ponovljenog zakona.

¹¹ Ps 90,1; 99,6; 103,7; 105,26.

¹² Dok tekst B i A spominje Mojsija samo u Tob 6,13 i 7,13, S donosi još 2 slučaja i to Tob 7,12.14.

razmaku,¹³ često u svezi sa Zakonom¹⁴ kao i u trenutku molitve ili kada se spominje molitva.¹⁵

Budući da ga se u 2 Makabejaca dosta spominje, začuđuje činjenica da se 4 puta poseže za njegovim govorima.¹⁶ Sa osamdeset spominjanja Mojsije je najspominjaniji starozavjetni lik u Novom zavjetu¹⁷ i to najčešće u evanđeljima, zatim Djelima apostolskim i u poslanici Hebrejima. Među mnogim karakteristikama ovdje mu se priznaje “temeljna važnost”, dok se na poseban način ističu njegov autoritet u pitanju pravde, njegova bliskost s Bogom i njegovim posredstvom ostvareno spasenje.

2.2. Analiza činjenica

a) Poveznice

Kada se uzmu u obzir sva Mojsijeva spominjanja, za oči zapinje čitav niz uvodnih obrazaca sastavljenih na isti način. Više od 210 puta potvrđene su sljedeće kombinacije: ime Jahve i glagol ‘reći’ (*’mr, dbr, swħ*, itd) uz ime Mojsije. Uz ove nalazimo također i slične izraze kao npr. oni koji imenuju Boga kao subjekt umjesto Jahve (npr. Izl 3,14 s.; 6,2)¹⁸. Većina ovih slučajeva pripadaju Petoknjžju, gdje se Mojsije pojavljuje kao Božji sugovornik. U čitavoj Bibliji ne postoji nitko tko bi se ikako mogao usporediti s Mojsijem. Prema tome Mojsije se može smatrati kao “Jahvin ti”. Kasnije ćemo vidjeti što to znači kad je u pitanju autoritet, ali i što Mojsijeva uloga znači za vjeru Izraela.

Najčešće kombinacije u svezi s Mojsijem su *bjd-mšh* “po Mojsiju” (više od 20 puta, počevši od Izl 35,29), zatim *twrt-mšh* “Mojsijeva Torah” (ili knjiga Zakona) (12 puta, počevši od Još 8,31). Druga kombinacija se pojavljuje jedino izvan Petoknjžja

¹³ Tako npr. u 2 Mak 2,4.8.10.11; 7,6.30; Sir 45,11.15; 46 1.7; Bar 1,20. Može se reći da praktički nema izoliranog spominjanja osim u Sir 24,23 i Dan 13,3.

¹⁴ Vidi npr. Sir 24,23 gdje se u središtu knjige izjednačuje mudrost s knjigom Zakona, sa Zakonom danim Mojsiju. Jednako tako na svim mjestima u Tobije, Baruha kao i Dan 13,2 i 2 Mak 7,30.

¹⁵ Mojsija kao molitelja nalazimo u 2 Mak 2,10, dok se u 2 Mak 1,29 i u Bar 1,20; 2,2.28 spominje u molitvi.

¹⁶ 2 Mak 1,29; 210s.; 7,6 gdje bez sumnje aludira na Izl 15,17; Lev 9,24; 10,16s., i Pnz 32,36.

¹⁷ Zatim slijedi Abraham (73 puta), David (59 puta) i Ilija (29 puta).

¹⁸ Dosta se često Jahve obraća Mojsiju, iako se ni on ni Bog ne spominju imenom (npr. Izl 34,10).

i služi kao skraćunica za njega. Zajedno sa sadržajem mnogih Božjih odredbi, često zapovijedi, obje ove kombinacije ističu važnost Mojsijeva lika, njegov odnos sa zakonom i propisima, o čemu će biti riječi kasnije.

Četiri puta nalazimo izraz “po Mojsijevoj riječi”. U dva slučaja je Bog taj koji intervenira, ostvarujući nešto što je Mojsije rekao (npr. Izl 8,9.23), dok su u dva druga slučaja subjekt Izraelci (npr. Izl 12,35 i Lev 10,7).

b) Naslovi

Postoji i jedan niz drugih načina naglašavanja Mojsijeve izuzetne važnosti. Najčešći naslov koji se koristi za Mojsija je ‘*bd*’ “sluga”, gotovo 30 puta i odnosi se na Boga.¹⁹ Mojsije nije samo prvi Božji sugovornik, već i njegov uzorni sluga. Odnos prema Bogu nalazi se i u drugim nazivima, među kojima je “čovjek Božji”, “izabranik”, itd.²⁰

Uz ove naslove koji su izražavali Mojsijev odnos s Bogom, postoje i drugi koji opisuju njegove odnose s ljudima. Tako je Mojsije za Jošuu “moj gospodar”, jednako kao i za Rubenovo i Gadovo pleme, ili njihove predstavnike (Br 32,25). Naziv koji se pojavljuje 2 puta *h’jš mšh* (“Mojsije čovjek”) u oba slučaja želi izraziti izvanrednu osobnost (Izl 11,3; Br 12,3). Nakon ovih primjera, gdje se govori o Mojsijevu odnosu s ljudima, kao poučan primjer može poslužiti jedino spominjanje izraza *kmšh* tj. “kao Mojsije” u Pnz 34,10. Smisao je negativan jer se želi naglasiti da ni među prorocima nitko nije ravan Mojsiju.

3. MOJSIJE KAO NAJVEĆI LJUDSKI AUTORITET

3.1. *Mojsijev autoritet*

Niti jedan lik u Bibliji nije tako često spominjan kao Mojsije. To potvrđuje preko 200 mjesta gdje se on spominje imenom u

¹⁹ Najčešći je izraz “sluga Božji” (npr. Dan 9,11; Neh 10,30; 1 Ljet 6,34 i 2 Ljet 24,9). Ovdje treba također dodati slučajeve sa sufiksom koji se odnosi na Boga kao npr. “njegov sluga” (npr. Izl 14,31; Jš 9,24), “tvoj sluga” (npr. Izl 4,10; Neh 1,7ss) i “moj sluga” (npr. Br 12,7; Jš 1,2.7). Uz napomenu da postoje i drugi primjeri, recimo da je gotovo polovica ovih primjera u Jošuinovoj knjizi.

²⁰ Izraz “čovjek Božji” nalazimo 5 puta: Jš 14,6; Ps 90,1; Ezr 3,2; 1 Ljet 23,14; 2 Ljet 30,16. “Njegov izabranik” naziva se Mojsije u Ps 106,23; usp. također i “njegov svećenik” u Ps 99,6.

svojstvu naslovnika Božjih priopćenja (kombinacija “Jahve + glagol + Mojsije, i slični izrazi). Tu spadaju i, gore spominjani, vrlo učestali naslovi. Mojsije je Božji sugovornik i sluga Jahvin kojega ovaj upućuje u mnoge stvari i daje mu govoriti puno više od bilo koga drugoga. Kao takav on prenosi Božje riječi i odredbe i narod poštuje njegovu ulogu poslanika.²¹

Pitanje Mojsijeva autoriteta je toliko odlučujuće da su se već u prvoj prigodi njegova pojavljivanja, pobunili protiv njega. U Izl 2,14 prebacuje mu jedan Židov: “Tko te postavi za starješinu i suca našega?” Prvi odgovor nalazimo u dva slijedeća poglavlja, to jest u trećem i četvrtom poglavlju Knjige Izlaska. Ovaj prvi primjer zvanja u Bibliji kratki je i posve sažet pregled kao teološko razmišljanje o Božjem poslanju.²² U njemu se pet Mojsijevih objecka sažimaju kao nigdje drugdje,²³ kao moguća opiranja protiv Božjeg poslanja i dobivaju sve, u više navrata, rješenje u Božjim odgovorima.²⁴

Na Mojsija se prenosi autoritet i s ljudske strane. Reakcija naroda na prvi navještaj Božje riječi na Sinaju u Izl 20 čini ga i službeno posrednikom Božje riječi. Što se pak zahtjeva u 20,19 tiče, obećava mu istu takvu poslušnost kakvu je Bog prethodno tražio kao uvjet saveza. Izuzetnost ovog dvostrukog ustoličenja s Božje i ljudske strane ističe Mojsijev autoritet.²⁵ Još važnija

²¹ U posebnim slučajevima tekst nas podsjeća na pozitivne reakcije naroda kao npr. Izl 4,31; 12,28; 16,30, itd. Često, uza sve to, doznajemo da postoje i poteškoće kao npr. u Izl 6,9.12; 14,11s., itd.

²² Kada Bog nekome dodjeljuje trajnu dužnost na službu drugima kao npr. u Izl 4,31; 12,28.35.16,30 itd., upotrebljava hebrejsku riječ “(sa)zvati”, koliko izraz *šlh* “poslati”. Izraz susrećemo prije svega za Boga samo u Post 45,5-7 kada se govori o Josipu. Kao Božji nalog za budućnost pojavljuje se tri puta u Izl 3,10.12 s.

²³ U drugim slučajevima poziva nalazimo najviše dvije objeckije. Osim toga, Mojsijeve objeckije pružaju mnoštvo novih vidova. Ovi se odnose na sve uključene osobe, kao i na najvažnije stavove: Izl 3,11: “Tko sam ja...?” – onaj koji je poslan; 3,13: “...Kako se zove?” – pitanje se odnosi na Boga kao onoga koji šalje; 4,1: “...Ali ako mi ne povjeruju...?” – oni kojima je poslan; 4,10: “... ja nikada nisam bio čovjek riječi” – sposobnost govorenja; 4,13: “... ne bi li poslao koga drugoga!” – raspoloživost i spremnost.

²⁴ Tako npr. u Izl 3,12 obećanje Božje pomoći i znak kolektivnog kulta; 3,14-15 trostruko priopćenje Božjeg imena, njegove uporabe i značenja; 3,16-22 objava Božjeg nauma i plana oslobođenja; 4,2-9 preobrazba štapa, ruka i voda kao znakovi potvrde; 4,11s.: ponovno obećanje pomoći kod govora i poučavanja; 4,14-17 obnova ovih obećanja, slanje Arona i definicija njegove uloge.

²⁵ I kod drugih izraelskih vođa susrećemo katkada ova dva aspekta, iako ne u tolikoj mjeri. Jošua prima od Boga obećanja i zadatke (Jš 1,1-9), ali isto tako i potvrdu od naroda (Jš 1,16-18). U oba slučaja dvije se strane izričito pozivaju na

postaje Mojsijeva uloga nakon što mu od samoga Jahve biva dodijeljena uloga “Boga” u odnosu na Arona (Izl 4,16) i faraona (Izl 7,1). Ljudi, prema tome, u Mojsiju na neki način susreću Boga, budući da on preuzima nešto slično ulozi njegovog predstavnika, bilo unutar zajednice, bilo prema vani. A što na kraju u Izl 8,9.26. Bog sam “čini kako kaže Mojsije”, dodatno mu daje na važnosti.

Jedina dva slučaja “Mojsija čovjeka” potvrđuju ovu situaciju. U očima pripovjedača u Izl 11,3, koje dolazi nakon Božjeg priopćenja Mojsiju (11,1s.), umetnutog u razgovor s faraonom (10, 24-29 i 11,4-8), Mojsije biva još više cijenjen “u egipatskoj zemlji, u očima faraonovih službenika i u očima naroda”. Na unutarnjem planu, u odnosu na osobe u Izraelu, Br 12,3 kompletiraju *Mojsijevu izvanrednost*. On se opisuje kao čovjek “vrlo skroman, najskromniji čovjek na zemlji”.

Mojsije je za Ponovljeni zakon, s mnogih stanovišta, čovjek kojemu nema ravná. Specifična definicija Mojsija kao “proroka”²⁶ može se bez sumnje tumačiti da, u perspektivi konačne verzije Ponovljenog zakona, on predstavlja nenadmašnu veličinu kao vječni ideal proroštva, stavljajući se tako iznad svih proroka.

3.2. Kritike i relativiziranje Mojsijeva autoriteta

Opisani Mojsijev iznimni ugled postaje meta kojekakvih kritika. Stalno ga se napada i mnogi ga stavljaju u sumnju, zajedno s Aronom. Ova je tema posebno razvijena u slučajevima Izraelovog mrmljanja. No, bitna je razlika između mrmljanja na Sinaju (Izl 15,22-17,7), kada narod ne priznaje još potpuno Boga i susljednog mrmljanja (Br 11-21), kada se kukanje i manjak povjerenja odražavaju u pozadini jednog odnosa i osobnog poznavanja u tijeku i nailaze na jake reakcije. Svi su ovi napadi neutralizirani s Božjom pomoći, a Mojsije je iz svega izišao još jači. U junačkim vremenima, unutar same Tore, jedan jedini motiv narušava njegov autoritet. Radi se o tekstovima koji se

Mojsija. Slično je bilo i sa Samuelom, Šaulom, Davidom i drugima, kada nakon Božjeg poslanja, slijedi priznanje naroda.

²⁶ Samo na tri mjesta u Pnz 18,15.18; 34,10 ovo je imenovanje izričito povezano s Mojsijevim imenom. Ovim mjestima treba nadodati dvostruko spominjanje u aluziji u Hoš 12,14. Rijetka pojava Mojsija kod proroka pisaca (samo 5 puta) je tome posljedica, kao što je više puta utvrđeno. Usp. E. Pelitt, *Mose als Prophet: EVTh 31* (1971.), str. 588-608.

odnose na *Mojsijev grijeh* i time zapravo tumače Mojsijevu smrt prije ulaska u obećanu zemlju. Među njima treba razlikovati dvije vrste, ovisno o pripovjedaču:

a) Iz Božje perspektive Mojsije je kriv; njemu i Aronu Bog prigovara da “se nisu pouzdali u njega” i da ga “nisu svetim očitovali”.²⁷ Prisjetimo se samo slučaja Br 27,14 i Pnz 32,51 gdje se Bog izražava još oštrije i govori o “pobuni” i “nevjeri”.

b) Kada Mojsije izvještava o ovom događaju, prisjećajući se Pnz 1,37; 3,26 i 4,21, svaki put govori o Božjoj srdžbi “zbog vas”, “zbog vaših riječi” i na taj način svaljuje krivnju na naslovnike svoga govora (narod).

Ovo je jedini slučaj u Petoknjžju gdje je Mojsije kriv i gdje je donekle doveden u pitanje njegov autoritet. Osim toga, izvan Tore Mojsije je besprijekoran. Samo dva slučaja daju naslutiti nekakve negativnosti. Za vrijeme Ezekijine reforme 2 Kr 18,4 podsjeća: “...i razbio zmiyu od mjedi koju bijaše načinio Mojsije. Izraelci su joj sve do tada prinosili žrtve. Zvali su je Nehušan”. Mojsije se smatra suodgovornim za jedan način vjerskog štovanja, kasnije očito zastario i protuzakonit. Budući da se u neposrednom kontekstu (r.3) kao i u onom širem (r.12), Mojsije se u dva navrata smatra autoritetom, i budući da općenito deuteronomistički korpus prikazuje Mojsija uglavnom na pozitivan način, ova bi tvrdnja mogla biti sasvim povjerljiva.²⁸

Drugi slučaj u Knjizi Sudaca 18,30 sadrži također i problem tekstualne kritike. Rodoslovlje svećenika Jonatana u Danijela, gdje čuva lijevanoga idola, predstavlja ga kao “sina Geršona, sina Manašeova”. Po mišljenju većine²⁹ tzv. *nun suspensum*³⁰ u posljednjem imenu plod je nakane da se opravda Mojsije čije se ime nalazi u izvornom tekstu. Ako se i u slučaju pogreške Mojsijeva nećaka autor usuđuje nazvati ga imenom, oni koji su

²⁷ Često se nagađalo o motivima Mojsijeve i Aronove nevjere. Jedan od motiva baziranih na tekstu mogao bi biti razlika između Jahvine zapovijedi u 7. retku i njezinog dosta različitog izvršenja u 10 sl.

²⁸ Usp. K. Koenen, *Eherne Schlange und goldenes Kalb*: ZAW 111 (1999.), str. 355 gdje on smatra da bi ovo moglo biti vjerodostojno.

²⁹ Vidi G. Windengren, *What do we know about Moses?* u *Proclamation and Presence* (Fs G.H.Davies), London, 1970., str. 21-47.

³⁰ Suci 18,30 u hebrejskom tekstu imaju *nun suspensum* s nakanom da izgleda tako da se čita Manaše umjesto Mojsije. No, kako se tekst iznimno poštivao, oni koji su na tome radili ne bi ništa dodavali samom tekstu već bi to stavljali iznad kao da se radi o umetnutom ispravku.

kasnije prenosili tekst htjeli su svakako otkloniti ovu mrlju s Mojsijevog autoriteta.

3.3. *Mojsijev odnos s Aronom*

Odnos Mojsija i Arona u mnogočemu je poseban i može se promatrati na više razina. S jedne strane, Aron je tri godine stariji brat (Izl 7,7) i po tome je trebao imati prvenstvo, no Mojsije je ipak prije njega (bez sumnje na temelju Izl 4,14-16). S druge pak strane, kao "svećenik" (Izl 28) Aron bi, u normalnim uvjetima, trebao biti iznad Mojsija koji po podrijetlu spada "samo" u levite i nema nikakve službene dužnosti, ali mu izvješća više puta dodjeljuju *više službe* u odnosu na Arona i svećenike. Mojsije od Boga prima sve upute u odnosu na svetište (Izl 25-31) i pomazuje svećenike (Izl 40,9sl.; Lev 8). Osim toga, i propise koji se izravno tiču Arona i klera, Bog šalje preko Mojsija (Lev 16,1s; 17,1; 21,1.16)³¹ i oni bi ih poštivali (usp. Lev 9,21). Posebnost Knjige Brojeva sastoji se u tome da obojica nastupaju zajedno na početku, ali na kraju samo Mojsije dolazi do rješenja.³²

Na jednom mjestu Mojsije popušta Aronu i mijenja ideju. U trenutku krize nakon smrti Nadaba i Abihua, Mojsije se razljutio zbog jednog žrtvovanog jarca, ali prihvaća Aronov prigovor koji uvodi jedno novo rješenje (Lev 10,16-20). Ovo je drugi put da netko drugi Mojsija nešto pouči. Prethodno je Jitro kritizirao krojenje pravde i dao prijedlog za bitno poboljšanje stanja (Izl 18,13-27).

Inače, dvojica braće djeluju dosta složno. Ipak, postoji jedan slučaj i to Br 12,1sl. gdje Aron staje na stranu sestre Mirjam koja posumnja u posebnost Mojsijeva odnosa s Bogom. Jahvina reakcija s obzirom na to ne ostavlja prostor sumnji u Mojsijevu superiornost nad braćom i sestrama, a osim toga dodatno naglašava posebnost njegove blizine Bogu (usp. Br 12,6-8). Samo zahvaljujući Mojsijevoj osobnoj intervenciji, Mirjam je brzo izliječena.

³¹ Bog se vrlo rijetko obraća izravno Aronu. Jedine slučajeve nalazimo u Lev 10,8-11 a radi se o zabrani alkohola u službi, kao i u Br 18,1.8.20 gdje imamo tri naredbe vezane uz zadaću i uzdržavanje svećenika.

³² Tako npr. kada je u pitanju nečistoća u Br 9,6sl); oskvrnuće subote u 15,32sl., mrmljanje naroda u 20,2sl. Uz neke izuzetke, uglavnom je Mojsije taj koji od Boga prima nalog što treba učiniti.

Među ljudima u židovskoj Bibliji Mojsije je posebni autoritet. Niti jedna osoba nije mu ravna ni izbliza. Svi napadi na njegovu osobu imali su jedini učinak, a to je da ga je Bog još više potvrđivao. U njegovu životu, kako to opisuje Torah, on je za Izraelce jedini i posebni Božji posrednik.

Dva slučaja (2 Kr 18,4 i Suci 18,30) uza sve to pokazuju da se kasniji razvoj morao udaljiti od Mojsija, barem donekle, kada su neke stvari poprimile neželjeni tijek. Prvi je slučaj klanjanje jednom kultnom predmetu, a drugi se odnosi na Mojsijeve potomke.

4. MOJSIJE POSREDNIK ZAKONA

Do sada objašnjen Mojsijev autoritet služi, ne toliko njegovom liku, koliko opravdanju zakona i Božjih priopćenja. Mojsije ih predaje narodu nakon što je za to zamoljen (Izl 20,19).

4.1. *Zakon i Mojsije*

U židovskom kanonu kraj Petoknjžja označava *granicu zakona*. Istina je da još Jš 24,25 izvještava, pozivajući se na Izl 15,25, kako je Jošua dao narodu uredbu i zakon, ali se ne govori o obvezujućim propisima. S Mojsijevom smrću u Pnz 34 završava uređenje zakona. No, gdje počinje?

Već u Knjizi Postanka Bog poučava ljude preko zapovijedi (npr. Post 1,28; 9,1-7). Neki od njih imat će vrlo veliku važnost i za kasnije formiranje Izraela (npr. Post 17,10sl.). Tu i tamo susrećemo naglašavanje običaja (Post 32,32). Bez obzira na ove malobrojne tekstove, sve ostale Božje naredbe dane su nam po Mojsiju. Tu moramo razlikovati *pet momenata*:

a) Razdoblje prije Sinaja, sa zakonima u Izl 12sl i nekim propisima u Izl 15sl.;

b) Početak predaje Božjeg zakona na Sinaju s Deset zapovijedi u Izl 20,1-17.; sama Božja odredba bez Mojsijeva posredovanja;

c) Svi ostali propisi na Sinaju od Izl 20,22 do Br 10;

d) Preostali zakoni za vrijeme putovanja kroz pustinju u Br 15-36;

e) Sažeta verzija na dan Mojsijeve smrti u Knjizi Ponovljenog zakona.

Uz izuzetak gore navedenog pod *b* i još nekih detalja predanih nam samo po Aronu, u svim drugim slučajevima posrednik je zakona Mojsije.

Ova, gotovo ekskluzivna Mojsijeva uloga, veliko protezanje svih ovih tekstova i njihov pripovjedački smještaj u Mojsijevoj "biografiji", naznaka su "namjerne konstrukcije". Uz dodatak božanskog podrijetla, pripisivanje zakona Mojsiju, očito je za pisare bilo vrlo važna točka.

Mojsije, međutim, ne posreduje samo sadržaje zakona koji su vrijedili samo za Izrael. Od njega potječu i postupci pravnog uređenja. S tim u svezi Izl 18 priznaje i strani autoritet midjanskog tasta Jitra, nastojeći na taj način sačuvati priznanje izvan izraelskog podrijetla ove uredbe. Ovakav sustav razlikovne jurisdikcije susrećemo još u Pnz 17,8-13 gdje je Mojsijevu ulogu preuzeo jedan vrhovni sud.

Već ranije, vrlo često, narod je u svojim pričama tražio da se Mojsije proglasi vrhovnim sucem koji treba rješavati najteže slučajeve. U slučaju psovke (Lev 24,10-23), kod problema druge Pashe (Br 9,6-14), povrede subote (Br 15,3-36), zakona ženskog nasljeđa (Br 27 i 36) i u slučaju plemena i zemlje preko Jordana (Br 32), uvijek se pita Mojsija za savjet. On obično od Boga prima upute kako riješiti problem. Njegova je presuda uvijek vrijedila bez pogovora i svaki je put bila izvršena.

U posljednja dva odjeljka Mojsije se pojavljuje kao vrhovno utjelovljenje pravosuđa. Odavde bi mogle proizlaziti mnoge uloge koje mu se pripisuju i odnose se na zakone. Od Knjige Izlaska do Knjige Brojeva teško je prebrojiti koliko se puta govori kako Mojsije prima od Boga pravne propise³³ i prenosi ih narodu. U dva navrata on zapisuje zakone (usp. Izl 34,27 sl: Pnz 31,9.24) koji se na taj način mogu sačuvati jer poprimaju trajnije značenje. Na poseban način Mojsije u Ponovljenom zakonu vrši zadaću učitelja, navjestitelja i tumača Božjeg zakona. Budući da je Božji posrednik, Mojsije je osoba koja u svakom pogledu ima vrhovnu vlast nad zakonom.

³³ Kombinacija koju smo naveli gore u 2,2: "Jahve", glagol govoriti, "Mojsije", ima kao sadržaj uglavnom tekstove o zakonu.

4.2. Otvorena pitanja

Posljednja verzija Tore potvrđuje da svi zakoni potječu od Mojsija iako se moderna egzegeza ne slaže s time. Ona tu vidi mnogostrukost pojedinih normi i zbirki zakona iz različitih razdoblja. Dekalog, knjiga zakona, uređenje svetišta, pravo prvenstva, propisi o žrtvovanju, tzv. "zakon svetosti", deuteronomijski i ostali zakoni, imaju dijelom različitu pozadinu i naslovnike. Je li moguće da je Mojsije sam mogao sustavno srediti sve ove, ponekad oprečne i osporavane zakone?³⁴

Problem se dodatno komplicira ako uzmemo u obzir tzv. *vremenski smještaj*. Naime, pripovjedačko pozicioniranje Mojsija u prvo razdoblje ustrojstva naroda, prije formiranja države, smješta ga u prošlost koja se ne može povezati ni s jednim zakonom koji mu se pripisuje. Ovo neslaganje u Mojsijevim "razdobljima" i podrijetlu ili vrijednosti pravnih propisa koji mu se pripisuju, traži jedno objašnjenje. Ako je u početku Mojsijev položaj taj koji priskrbljuje određeni ugled njemu i zakonima čiji je on posrednik, onda ga to oslobađa kritika u sadašnjosti.

Ako pak razmislimo o odnosu zakona od Izlaska do Brojeva s onim u Ponovljenom zakonu, vidjet ćemo da se Mojsijevo ime nalazi i kod prilagodbi, promjena i dodatnih tumačenja važećih zakona. Osim toga, usko povezivanje njegove osobe s pravnim načelima koja propisuje Ponovljeni zakon, kaže nam možda da su za ulogu i socijalni položaj odgovori nalaze blizu Mojsijevu liku istaknutom u ovoj knjizi. Je li *takav Mojsije* opravdava posao prilagodbe i dodatnih tumačenja postojećeg prava?

To bi dodatno istaklo ono što nas je gore (Pnz 4,1) pomalo zateklo, tj. da se u mnogim slučajevima Mojsije ponaša kao najviša pravna instancija i u Izl 18 kao i u Pnz 1 rezervira za sebe tu ulogu. To je Crüsemann protumačio pretpostavkom o višem jeruzalemskom sudu. Načelno je to i moguće, ali kako utvrditi je li ova ustanova već u doba monarhije, ili pak to odražava situaciju nakon propasti monarhije. Svakako bi trebalo voditi više računa i o snažnoj religioznoj sastavnici zakona, počevši od Božje potvrde budući da je upravo on objavitelj njihovih sadržaja. Tko dovršava i podiže na višu razinu ovaj spoj vjere i prava?

³⁴ Primjera zato ima dosta. Usp npr. "tvoj neprijatelj" Izl 23,4sl., "tvoj brat" u Pnz 22,1-4 koji nas navode na tumačenje bitno različito od uobičajenoga.

Mojsijeva smrt u Pnz 34 podudara se za završetkom zakonodavnog razdoblja. Budući da time i Torah biva dovršena, pojavljuju se ovdje predznaci kanona. Stječe se dojam da je ovo razgraničenje zakona unutar jednog skupa spisa u nastanku namjerno. Kada i kako se to moglo dogoditi?

Gore pokrenuta pitanja u Pnz 4,2 ozbiljno dovode u krizu skladnu i suvislu sliku iz Pnz 4,1. Pripisivanje gotovo svih zakona Mojsiju pokazuje da se radi o jednoj konstrukciji koja pod njegovim imenom ujedinjuje različite zakonske zbirke, izbjegavajući dati prednost jednoj na štetu druge, ali i kritiku. Tako shvaćen Mojsije jamči nepobitnu vrijednost zakona.³⁵ Njegovo ime osigurava valjanost pravnih propisa izloženih u Tori i postaje jamac obvezatnosti. Ostali se tekstovi pozivaju često na njegove zakone kao "Mojsijeva Torah" (12 puta u židovskoj Bibliji) i drugim izrazima ("Mojsijeva knjiga"- Ezra 6,18; Neh 13,1 itd.) ali i u grčkim biblijskim spisima.

5. MOJSIJEVA ULOGA U VJERI IZRAELA

Mojsiju je njegov autoritet povjeren od Boga. Jednako tako i zakoni, čiji je on posrednik, nerazdvojivo su povezani s Božjom objavom. Stoga je uputno dodatno produbiti ovaj odnos Mojsija s Bogom.

5.1. *Jahvin svjedok*

Od prve pojave u Izl 3 do posljednje u Pnz 34, Mojsije je povlaštenu Božji sugovornik po učestalosti i povjerljivosti. Više od 210 puta izvještava kako Jahve govori Mojsiju, navodeći oba imena u uvodu samog razgovora. No, više od ove učestalosti, sami sadržaj i način razgovora ističu Mojsija i njegovu bliskost Bogu bez premca.

Ova bliskost Boga i Mojsija ističe se na više mjesta. Samo je zbog njega prvo priopćenje koje je u svezi s traženjem Božjeg imena (usp. Izl 3,14a). Nakon što mu je propao prvi Mojsijev odlazak faraonu, Bog mu se očituje s novim obećanjima (Izl

³⁵ Oštroumno primjećuje F. Crüsemann, *Die Tora*, str. 130 da je Mojsije u postsužanjsko vrijeme kao znak mogućnosti i potrebe spajanja interesa grupa i različitih predaja, posebno između svećenika i laika. Mojsije garantira Božju pravnu volju.

6,2-8). Kada, nakon devetog znaka faraon definitivno prekida pregovore, Mojsije prima posebnu obavijest (usp. Izl 11,1sl.). Ovakav stil ostaje sve do Mojsijeve smrti i na poseban način ističe ključne događaje.³⁶

Prijateljstvo između Boga i Mojsija tako je snažno da odolijeva sukobima, što je zapravo prava njegova potvrda. Započinje s Božjom srdžbom u Izl 4,14, kada kod pete primjedbe Mojsije hoće odbiti poslanje.³⁷ Na Mojsijevo neslaganje i njegove primjedbe u Izl 5,22sl. Bog odgovara dva puta (Izl 6,1.2-8). U Izl 32 Mojsije uspijeva čak odvratiti Boga od plana uništenja; njegova dva pokušaja posredovanja (Izl 32,11-13. 31sl.) navode Boga da promijeni svoju namjeru. Kada se jednom dogodilo da je Mojsiju dosadilo i kada se počeo žaliti Bogu zbog velike nevolje (Br 11,11-15), ovaj ga oslobađa i nastavlja mu pomagati i dalje.

Brojevi 12 i 16 napadaju Mojsijev povlašteni položaj kod Boga.³⁸ U oba slučaja Bog ustaje u njegovu obranu, no prvi primjer na poseban način odražava posebnost Mojsijeva odnosa s Bogom. U koncentričnom prizoru Bog pobija mišljenje Mirjam i Arona po kojemu bi govor koji on upravlja njima bio jednak onom upravljenom Mojsiju. Zatim Bog stavlja Mojsija iznad proroka koji mogu u snu imati viđenja i snove (r.6), dok ga on susreće izravno i otvoreno. Već prije Izl 34,29-35 mogu se primijetiti učinci ovog povjerljivog odnosa.

Božja bliskost s Mojsijem nije cilj sama sebi. Koliko god je to za njega bio dar, za narod je to bilo još korisnije. Njemu Mojsije pokazuje tko je Jahve. Ukoliko se oslanja na Toru, za vjeru Izraela Mojsije ima glavnu i nezamjenjivu ulogu. U tekstu se Božje ime, temeljno uvjerenje i sustavno izražavanje ove vjere nerazdvojivo vezani uz Mojsija. Bez njega bi se Izrael trebao zadovoljiti s Božjim obećanjima i objavama patrijarsima iz Knjige Postanka.

S druge pak strane Knjige od Izlaska do Ponovljenog zakona dodaju nove i vrlo važne aspekte. Ulomci kao Izl 3; 6,2-8; 19; 34;

³⁶ Tako npr. tri odredbe za vrijeme prelaska preko Crvenoga mora u Izl 14,1-4.15-18.26; zatim kompletni događaj na Sinaju, gdje Mojsije biva upoznat s ponudom Saveza čiji on postaje posrednik (Izl 19); nakon sklapanja Saveza on je jedini kojeg Bog poziva u svoju blizinu (Izl 24,16-18). Tu je i objava samog Jahvinog bića kao onoga koji prašta (Izl 34,5-9).

³⁷ Posljedice su iznenađujuće umjerene. Usp. G. Fischer, *Jahwe unser Got. Sprache, Aufbau und Erzähltechnik in der Berufung des Mose (Ex 3-4)* (OBO 91), Frieberg-Göttingen, 1989.

³⁸ Knjiga Brojeva 16 okreće se i protiv Arona (r.3); odgovor slijedi u Br 17, 16-26.

Pnz 4; 10 i drugi razlažu u brzom slijedu mnoge izjave o Bogu i čine tako jednu vrstu teologije, što je temelj vjere Izraela. Tako se npr. kaže da se Bog patrijarha daje spoznati kao Jahve (Izl 3,13-15), da staje često na stranu potlačenih, nudi im savez, oprašta im, i slično. Gotovo sva ova priopćenja u prvom su trenutku upućena Mojsiju koji na taj način izvršava odlučnu ulogu posrednika, ne samo zakona nego i objave Božje o samom sebi.

Ovakva uloga uvodi Mojsija u jednu posebnu zadaću, tj. u uvođenje naroda u Obećanu zemlju. Kompletni povratak iz Egipta u zemlju nudi mnoge nove prigode i nove važne poruke u različitim situacijama (putovanje, pustinja, logorovanje, bitka), sve vezano uz živo iskustvo, dok brdo Sinaj poprima posrednički položaj. Osim toga dan Mojsijeve smrti poticaj je da se nadodaju i prodube neke stvari u Ponovljenom zakonu.

Za ovu ulogu posrednika vjere Mojsije je izričito nadaren i zadužen po poslanju u Izl 3. Tu se Bog veže uz Mojsija i ovaj prihvaća staviti čitav svoj život u službu Jahvi. Kao prvi pozvan i osnažen bogatstvom ovog susreta u Izl 3, Mojsije nam pomaže shvatiti³⁹ što znači jedan sličan život za Boga. Posveta Bogu i obostrano prijateljstvo s njime polazište je za govor o njemu drugima.

Jahvina intimnost s Mojsijem vrijedi obostrano. Jahve je "s Mojsijem" (Izl 13,12; 4,12, itd.), on ga čini "Bogom" za druge (Izl 4,16; 7,1; vidi također 3,1), Mojsije postupa po Jahvinoj riječi (Izl 8,9.26), itd., tako da se vjera Izraela veže za obojicu. (Izl 14,31: "... i povjerova Jahvi i njegovom sluzi Mojsiju"). S druge pak strane Mojsije daje sve za Boga, čak se dovodi u smrtnu opasnost zbog njega (Br 14,10). Obojica, Jahve i Mojsije su jednako blizi jedan drugome: Za Izraelce se u Mojsiju pokazuje sam Bog.⁴⁰

Zbog prisnosti s Jahvom Mojsije dobiva posebnu ulogu u molitvama i zagovorima. On je taj koji predvodi prvu zajedničku molitvu (zahvala za izbavljenje u Izl 15). Ovo se nastavlja i izvan Biblije i vrlo uporno ponavlja, a Mojsija se često navodi i spominje u molitvama i zaklinjanjima kao posebni uzor.

³⁹ U prilog tome govore česti naglasci na Mojsijevu poslanju u Još 24; 1Sam 12,8; Mih 6,4; Ps 105,26; Zanimljivo je da svi ovi tekstovi spominju i Arona.

⁴⁰ Mojsijevo hebrejsko ime *mšh* podsjeća nas, prema nekima, na ime *hšm*, opisno ime, kasnije upotrebljavano za Jahvu, sa obrnutim redom suglasnika. Koliko je poznato, o ovome u Bibliji nema spomena.

5.2. Pozadina

Ovakav Mojsijev lik, koji je prema Bibliji posrednik gotovo čitave vjere Izraela, pokreće na poseban način dva pitanja: a) kako se može dogoditi da su gotovo svi sadržaji Jahvine objave vezani uz Mojsija? b) kako je sve to povezano s Knjigom Postanka?

a) Kada je u pitanju poveznica između vjere u Jahvu i Mojsija, nalazimo se pred situacijom sličnim onim sa zakonima. I ovdje moramo voditi računa o različitim predajama koje su sabrane u Bibliji i pripisane Mojsiju. Među njima se ističe predaja o pashi (Izl 12), subota, mana (Izl 16), Savez (Izl 24), blagoslov (br 6), mjedena zmiya (Br 21) i druge. Posljednji bi slučaj mogao imati nekakvu povijesnu pozadinu, iako se to ne bi moglo reći za sve predaje.

Problem postaje jasniji kasnije u odnosu s Midjancima. Dobri odnosi koje je Mojsije imao s njima, zahvaljujući braku i boravku kod njih,⁴¹ korjenito se mijenjaju u Knjizi Brojeva. Za ženu mu se kaže da je Kušanka (usp. Br 12,1) što zapravo otvara put žestokoj intervenciji protiv Midjanaca u Br 25 i 31. U početku to čini Pinhas a zatim Mojsije kako ovi ne bi predstavljali više nikakvu opasnost za vjeru u Jahvu kojeg je, uostalom, Mojsije upoznao kod njih i kojeg i sam Jitro ispovijeda. Utjecaj Mojsijeva autoriteta jasno se očituje kod različitih predaja koje se tiču vjere. Ako ove moraju biti prihvaćene kao obvezujuće i to je zahvaljujući njima. Njegova osoba i ime pridaju jednoj predaji veću vrijednost.

b) Pripovijesti koje se odnose na Mojsija u Knjizi Izlaska često izravno ovise o tekstovima Knjige Postanka. Tako npr. umetanje u Izl 1,1-7, među ostalim, pretpostavlja Post 46. Isto se može kazati i za Jahvinu objavu u Izl 3sl., gdje četverostruko spominjanje "Abrahama, Izaka i Jakova" (Izl 3,6. 15sl; 4,5) pruža ključ za suočenje s Bogom patrijarha. Od samog početka tekst Knjige Postanka služi kao temelj na kojem Jahve gradi ono što će kasnije reći o sebi.

Nije baš jednostavno protumačiti ovakvu situaciju i, po mišljenju mnogih, ovdje ostaju otvorena mnoga pitanja. U svakom slučaju, nitko drugi ne svjedoči za Jahvu kao Mojsije i zato s pravom nosi počasno ime *'bd "sluga, štovatelj"*, koje mu se s obzirom na Jahvu, priznaje više od 30 puta. Ako je suditi po

⁴¹ Vidi Izl 18,7 gdje se kaže da se Mojsije duboko naklonio svome tastu Jitru koji mu je došao u posjet.

onom kako ga opisuju pripovijesti, on je idealan lik čovjeka vrlo bliskog Bogu, koji drugima posreduje ovu bliskost, zauzima se za dobro i vjeri daje sadržaj i usmjerenje.

Prema tome Mojsije je posrednik i simbol razvoja i formiranja vjere Izraela u Jahvu. Izbor predaja koje treba prihvatiti, njihovu spremnost i odlučnost, odgovorni za ove odluke povezuju s Mojsijevim imenom. U tom je smislu njegovo ime jamstvo činjenica koje su dovele do učvršćenja i identiteta pravno-vjerske zajednice Izraela.

6. MOJSIJE KAO POVEZNICA

Dosadašnje istraživanje Mojsijeva odnosa s izraelskim zakonima i vjerom, vrlo jasno je istaklo njegovu ulogu povezivanja, kojom se moramo dodatno pozabaviti.

6.1. *Povezanosti i manjkavosti*

Očito je da Mojsijev lik ujedinjuje pravne zbirke i različite vjerske predaje. U vezivanju, gotovo svih zakona za njegovu osobu, povijesno gledajući, proizlazi neka vrsta skladnog jedinstva složene naravi. Ova nova *neskladna cjelina* zakona sabranih u Tori pod Mojsijevim imenom, sadrži posebne elemente. Vrlo često pojedine norme, koje se odnose na neku temu, upućuju jedna na drugu i međusobno se upotpunjuju.⁴² Iste zato treba tumačiti jednu pomoću druge. U slučaju životinja u Izl 23 i Pnz 22 uredba vrijedi uvijek, bilo za “neprijatelja”, bilo za “brata”. U tom smislu zakoni u Ponovljenom zakonu, u više navrata izgledaju kao svojevrsno posuvremenjenje.

Kad su u pitanju vjerske predaje, Mojsije jednako tako povezuje mnoge teme: Izlazak, Jahvinu objavu, svetište, put u pustinju, darivanje zemlje s onu stranu Jordana, itd. Na jednom primjeru možemo vidjeti kako se i o ovome može raspravljati. Mojsijeva “karijera” započinje s Izlaskom o kojem se najprije govori. Za očekivati je da ga se u ovom kontekstu spominje često.

⁴² Primjeri za to su neke norme koje se odnose na svetkovine u Pnz 16 koje nisu vremenski određene i pretpostavljaju, prema tome, i druge tekstove kao npr. Lev 23.

Naprotiv, osim u Petoknjižju spominje ga se vrlo rijetko.⁴³ Ako ovo, s jedne strane može značiti namjeru da se veći naglasak stavi na Božje djelovanje, s druge pak strane može izazvati sumnju u pogledu Mojsijeve povezanosti s Izlaskom.

Kao što je već gore naglašeno, Mojsije ujedinjuje u sebi mnoštvo zadaća i dužnosti u jednom životu okruglog broja godina (120 = 3 puta 40). Zbog njegove uloge poveznice, nije preporučljivo smatrati sve aktivnosti u cjelini predstavljanje jednog pojedinca kao univerzalnog genija. U Mojsijevoj osobi se dapače koncentrira, na sažet i optimalan način, gotovo sve ono što je u zajednici Izraelu važno za upravljanje sa društvenoga, vjerskoga, pravnoga, organizacijskoga i političkoga gledišta.⁴⁴ U Mojsijevoj osobi, dakle, koncentrira se gotovo sve iako i tu ima neobičnih nedostataka, kao npr. kada je riječ o kraljevstvu, zatim Jeruzalemu i mudrosti.⁴⁵ Jednako tako, Mojsija vrlo rijetko susrećemo i kod proroka.⁴⁶

Koliko god je teško raspravljati o manjkavostima i nedostacima, u Petoknjižju je svakako moguće primijetiti određeni odmak u odnosu na kraljevstvo i nekakvo oklijevanje, nazvati središte njegovim pravim imenom. Osim nedostatka naslova "kralj" za Mojsija i "Jeruzalema" u Petoknjižju, dva su teksta u Ponovljenom zakonu pravi primjer za to. Kraljev zakon u Pnz 17, 14-20 relativizira njegov superiorni položaj i naziva ga bratom (r.20).⁴⁷ Zakon o centralizaciji kulta u Pnz 12 govori ciljano o "mjestu koje će Jahve odabrati" (r.5). Ne daju važnost jednom mjestu ni zemljopisna određenost ni ime, već Božja odluka.

⁴³ Posebno iznenađuju Jošua i Suci gdje se uz toliko, ponekad i pretjerano govorenje o Izlasku iz Egipta, Mojsijevo ime i ne spominje: Jš 2; 9;24 (r.5 samo podsjeća na Mojsijevo i Aronovo poslanje); Suci 2; 6; 11. Slično je i sa ostalim tekstovima kao npr. Ps 105 i Neh 9. Samo su u 1Sam 12,8 Mojsije i Aron subjekti kod Izlaska iz Egipta, dok je Jahve više taj koji djeluje.

⁴⁴ Ovo je također smisao simbola koji mu se pridružuju: vatra, voda, pustinja, brdo, oblak, itd.

⁴⁵ Mojsija ni jednom ne navode Job, Mudre izreke, Ruta, Pjesma nad pjesmama, Tužaljke i Estera, za razliku od Siraha koji ga navodi 5 puta.

⁴⁶ Osim gore navedenih 5 primjera (2.1), Ezekijel npr. nikada ne spominje Mojsija, a kod 12 manjih proroka nalazimo samo neizravnu aluziju na "nekog proroka" i to u Hoš 12,14 kao i 2 primjera u Mih 6,4 i Mal 3,22. Valja pripomenuti da se Mih 6,4 bez sumnje poziva na Jš 24,5.

⁴⁷ Vidi G. Braulik, *Deuteronomium*, II. 16,18-34,12 (NEB), Würzburg 1992., 127-130.

Ovo relativiziranje kraljevstva i Jeruzalema proizlazi iz perspektive pisaca odgovornih za Toru. Oni stavljaju Mojsija iznad proroštva (usp. Br 12,6; Pnz 18,15.18). Moglo bi se reći da kao protutežu, uz neke iznimke, u knjigama proroka pisaca Mojsije nema nikakvu istaknutu ulogu, dok 2 spominjanja u Iz 63,11-12 trebaju poslužiti kao motivacija slavljenja Boga, a Mal 3,22 očito služi kao zaključak.

Još manje važan izgleda Mojsije u dijelu Spisa, posebno onih mudrosnih. Za praktično iskustvo, razmišljanje o njemu, zanimanje za prirodu i razmišljanje o njoj *nije potreban* Mojsije. I ovo može dovesti do Boga. Potvrđuju se ključne stvari koje smo do sada vidjeli o Mojsiju. Uglavnom ga se veže za objavu koju Bog dozvoljava o sebi i za važeći zakon u Izraelu.

6.2. *Mojsijev odnos s vanjskim svijetom*

Mojsijeva je smrt u moapskom kraju, s jedne strane posljedica jednog grijeha, a s druge strane logični završetak života jedne ovakve osobe. Dosljedno, sve do kraja, Mojsijev se život odvija potpuno izvan obećane zemlje. To čuva Mojsija i od najmanjeg utjecaja bogova i naroda zemlje, kojih se Izrael mora čuvati (usp. Pnz 12,2sl.; 2Kr 17,8). Mojsije, koji potpuno živi i umire izvan zemlje Kanaan, simbolizira jedan Izrael, čini se, čist i neokaljan od autohtonoga stanovništva. Mojsijev trajni boravak izvan domovine ima i dvije druge posljedice. S jedne strane, zahvaljujući ovom rasporedu, Mojsije ostaje izvan svake instrumentalizacije, što bi se bez sumnje u zemlji dogodilo da ga se upotrijebi kao predstavnika određenih interesa i posebnih grupa. Naprotiv, kao što svjedoči širina i raznolikost prihvaćenih predaja, Mojsije je jamac cjelovitog Izraela.⁴⁸ Ni sjever ni jug, niti bilo tko drugi, ne može ga držati isključivo svojim.

S druge pak strane, Mojsijev život vani ima jednu veću važnost, posebno za one koji i sami žive u izgnanstvu i raspršenosti. Naraštaj Izlaska koji nije stigao do domovine, izbjegli Izrael bez zemlje i židovstvo dijaspore, svi oni mogu smatrati Mojsija solidarnog s njima i s njime se identificirati.

No, Mojsije ne garantira samo jedan "čisti" Izrael. Već prvo poglavlje (Izl 2), smješta ga u tri različita ambijenta: po podrijetlu

⁴⁸ To posebno naglašava B.J.Diebner u *Anmerkungen zu Tod, Begräbnis und Tod des Mose*: DBAT 28 (1992./3.), 110-126.

među Židove, po posvojenju i odgoju u Egipat i po braku u Midjan.⁴⁹ S pustinjom i Božjim brdom Horeb (Izl 3) nastavlja ovo “tuđinsko podrijetlo”. Mojsijev život u biti pokazuje veliku otvorenost i za prihvaćanje stranih elemenata.

Ovo se ipak ne odnosi jednako na sve narode, Edom se npr. spominje često i tretira se kao “brat” (usp. Br 20, 14-21; Pnz 2,1-7; 23,8), iako se to ne bi moglo zaključiti po njegovom ponašanju. Poput Edomaca, i Egipćani mogu biti prihvaćeni u zajednicu Izraela, pozivajući se na vlastiti status stranaca (usp. Pnz 23,8). To je zapravo i tipični dio društvenog izraelskog zakona koji štiti stranca koji se zadrži u zemlji i dopušta mu slaviti Pashu (Izl 12,48).

Grupiranja u zemlji istočno od Jordana pokazuju jednu dosta različitu sliku. Obojica amonskih kraljeva Sihon i Og bivaju poraženi (Pnz 2,26-3-11) a njihovu zemlju zauzimaju dva i pol plemena Izraelova, Ruben, Gad i polovica Manašeova plemena, koji su se vrlo strogo držali Mojsijevih naredbi (usp. Br 32; Pnz 3,12-22; Jš 22). Moapcima i Amoncima se međutim zabranjuje pristup izraelskoj zajednici, isto kao i Midjancima. Prema tome o Mojsiju je ovisio proces razgraničenja i prihvaćanja ovih skupina.

Za naslovnike u tekstu Mojsije je u više navrata lik ujedinjenja. Samo u jednom slučaju pripovijest o njegovom pozivu izjednačuje Boga otaca s Jahvom, i to je jedini tekst u Bibliji koji izričito na usta samoga Boga potvrđuje jednakost Jahve s Bogom koji je vodio patrijarhe. Oдавde posebno potječe jedinstvo židovske Biblije.

I konačno, Mojsije je taj koji povezuje nekoliko grupa u “jedinstvo Izraela” kojemu, zbog njegova priznanja, Jahve udjeljuje identitet i prava. Naglasimo da se ovdje ne radi o etničkoj bitnosti. Naprotiv, mogu se pridružiti druge skupine “izvana”. Mojsije je jamac jedinstva pod tri vida: u Božjoj zamisli (Pnz 6,4), u temeljnim predajama zajednice i u definiciji izraelskoga naroda.

⁴⁹ Usp. W. Vogels., *Moïse aux multiples usages* (Lire la Bible 112), Montreal, 1998., 286.

7. MOJSIJEV ŽIVOT

Koliko je moguće razumjeti, Mojsija se u knjigama između Izlaska i Ponovljenog zakona poima kao izvanrednu i iznimno raznoliku osobu. Tekst Izl 2 i Pnz 34, koji govori o njegovom životu, najduži je pripovjedački kompleks o jednom ljudskom liku u Bibliji. Koliko se moglo do sada vidjeti, Mojsije izgleda kao netko tko ujedinjuje i utjelovljuje u svojoj osobi mnoštvo predaja. Život koji on iznosi od Izlaska do Ponovljenog zakona, treba više tumačiti kao koncentraciju zajedničkog viđenja jednog idealnog lika nego kao životopis ili povijesne činjenice.

290

7.1. *Nekoliko važnih točaka*

Ovdje nije moguće izbrojiti posebnosti iz Mojsijeva života, što nam, uostalom, i ne bi puno pomoglo. Već od prvog poglavlja u kojem se pojavljuje, moraju se uzeti u obzir tri temeljne stvari koje imaju na njega i kasniji utjecaj a to su: levitsko podrijetlo, ubojstvo i potomstvo.

a) Izl 2,1sl. govori o rođenju Mojsija, djeteta jednog pravog levitskog bračnog para. I otac i majka pripadaju ovom "plemenu". Samo podrijetlo potvrđeno je u svim rodoslovljima i sličnim tekstovima (npr. Izl 6,16-25; Br 26,59; 1 Ljet 5,27-29). Ovo podrijetlo, bez ikakve, sumnje veže Mojsija uz levite i uz skupinu odgovornu za vrlo posebne zadatke. Njima, zajedno sa svećenicima⁵⁰, pripada opsluživanje pravednosti, čuvanje Knjige (Zakona) liturgijska služba, poučavanje naroda (Pnz 17,9.18; 18,7; 31, 9-13. 24-27; 33,8-11.), itd. Za levite je Mojsije veliki uzor, ali jednako taklo i veliki vođa.

b) Prva samostalna Mojsijeva akcija u Izl 2,11sl. završava s ubojstvom. Ovaj grubi početak nije izoliran u njegovom životu. Naprotiv, on predstavlja jedan potez značajan po tri aspekta. S jedne strane, motivaciju samoga čina treba tražiti u čežnji za pravednošću, kao što to potvrđuju sljedeći događaji (Izl 2,13.16sl.). Zauzetost za pravo ostaje jedno od temeljnih obilježja Mojsijeva života.

S druge pak strane, njegov čin ima otežavajuće posljedice za druge, ali i njega samoga. Radi se o razdoru koji dovodi u

⁵⁰ O zamršenom odnosu ovih dviju skupina vidi posebno: V. Dahmen, *Levitens und Priester im Deuteronomium* (BBBB 110), Bodenheim, 1996.

opasnost život i domovinu i može dovesti čak i do smrti. I ovo obilježje dolazi ponovno u Izl 32,25-29 u zauzetosti za vjeru uz podršku levita. Ovaj Mojsijev čin, osim toga, najavljuje u Izl 2 ono što će se često zahtijevati u pravu čiji je on posrednik, a to znači ubiti krivce u slučaju teških zločina (Izl 21,15-17; 22,17sl.).

Konačno, Mojsije se zauzima i za nemoćne. Tri puta, uvijek nedovoljno vodeći računa o vlastitoj osobi, riskira život za ljude slabije po položaju. Nije teško i ovdje prepoznati stalnu Mojsijevu odliku da se uvijek nađe uz one koji nepravedno trpe. Uz to pristaje i cilj, njemu pridruženog prava, braniti na poseban način nemoćne.

c) Ono što razlikuje Mojsija od ostalih velikih likova Izraela jest i njegovo potomstvo, gotovo zanemarivo po svojoj važnosti. Dok se patrijarsi, Aron, David i drugi hvale važnim potomstvom, Mojsije ga, začudo, gotovo da i nema.

Geršon, Mojsijev prvorođenac (Izl 2,22; 18,3) nema gotovo nikakvu ulogu. Možda se spominje u Suci 18,30 kao otac onog Jonatana koji u Daniela vrši ulogu svećenika. Nalazimo ga ponovno u rodoslovlju u 1 Ljet 23,15 sl., a njegov sin Šebuel pojavljuje se u 1 Ljet 26,24 kao "nadstojnik nad blagom". Slična je situacija i s drugorođencem (Izl 18,4) koji nosi uobičajeno ime Eliezer.⁵¹

Ovaj neočekivani nedostatak važnih potomaka ipak je nadoknađen, ali na drugi način. Osim toga, vlastiti bi potomci uspjeli zamijeniti bilo Toru, bilo Jošuu kao Mojsijeva nasljednika u njegovim najvažnijim ulogama za vjeru, zakon i upravljanje narodom. Osim levita, jedna druga grupa sudjeluje u izvršavanju ovih službi. U Br 11 starješine uspijevaju dobiti udjela u njegovom duhu⁵².

S upitom koji se odnosi na Mojsijevo ozakonjenje, Izl 2 je već uveo ključnu točku za njegov život. Ovo poglavlje sadrži osim toga i druga obilježja koja smo upravo vidjeli, a koja od početka izgledaju odlučujuća za ispravno razumijevanje Mojsija.

⁵¹ Vidi 1Ljet 23,15.17; 26,25. Drugi nositelji istog imena nalaze se u: Post 15,2; Ezra 8,16; 10,18.23.31, itd.

⁵² Br 11,17sl., 24-30. Jošuin prigovor u r.28 i Mojsijev odgovor u r. 29 sa željom da čitav narod postane prorok obdaren duhom, slute na moguće napetosti unutar same zajednice.

7.2. Vjerojatna konstrukcija

Uloga Mojsija kao poveznice i njegova služba vrhovne vlasti, posrednika zakona kao i Jahvine objave Izraelu, navode nas da ono što o njemu govori Torah ne shvatimo kao život u *normalnom smislu*. Ovaj, nevjerojatno dugi luk od “rođenja” do “smrti”, pruža nam prigodu slijediti mnoge zanimljivosti i dati im legitimnost. Iznošenje Mojsijeva života trebalo bi zadovoljiti mnoge zahtjeve uključujući i zanimanje slušatelja-čitatelja, i uklopiti zajedno mnoštvo aspekata i predaja kao u jednu veliku konstrukciju.

292

Postoji li u ovoj veličanstvenoj konstrukciji nešto povijesno sigurno što se odnosi na Mojsija?⁵³ Zbog mnogih drugih tekstova koji odgovaraju negativno, recimo da se vezivanje uz Midjan, smatra izvornim.⁵⁴ Naznake koje se odnose na Mojsija tasta u Suci 1,16 i 4,11 ne podudaraju se s tri imena u Izl 2,18; 3,1 i 4,18 i mnogi upravo u tome vide znak izvornosti. Imajući na umu aktualni kontekst (r.6 a vjerojatno i r.12), jednako je teško zamisliti da je vijest o Mojsijevu podizanju Nehuššana izmišljena. Ovisi zapravo mnogo o Br 21. I, na kraju, ako se prihvati *mšh* kao izvorna verzija, Suci 18,30 može nam također pružiti nekakav povijesni trag.

Sve ovo skupa nije mnogo. No, da se i ovo sačuvalo usprkos drugim predajama i velikim interesima, ide u prilog svakom od ovih elemenata. Prema tome, nema sumnje da se ovdje nalazimo pred nedefiniranim konturama jednog lika najstarije povijesti Izraela, koja se sa spomenom unuka Jonatana u Suci 18,30 ponovno gubi u oblacima povijesti, prije nego mnogo kasnije Mojsijev lik bude ponovno ispunjen svim onim što je u tom trenutku bilo važno za identifikaciju naroda.

Može li ovaj Mojsijev lik biti vjerodostojan? S primjerom ubojstva u Izl 2 pokazalo se da se, ponuđena nam slika u priči

⁵³ Ovo je pitanje uvijek privlačilo pažnju kritičke egzexeze. Usp. H. Schmid, *Die Gestalt des Mose*, str. 101 sl., H. Donner, *Geschichte des Volkes Israel und seiner Nachbarn in Grundzügen* (ATD Erg.4), Göttingen, 1995., str. 131, gdje on govori o “povijesno provjerenim pretpostavkama”. S.A.Negosian, u *Moses as they saw him*, str. 361 iskazuje općenito sumnjičavost s obzirom na mali broj pozitivnih rezultata.

⁵⁴ Vidi E. Osswald, *Das Bild des Mose in der kritischen alttestamentlichen Wissenschaft seit Julius Wellhausen*, Berlin, 1962.; R. Smend, *Mose als geschichtliche Gestalt*. *Historische Zeitschrift* 260 (1995.), str. 1-19 drži da je egipatsko ime povijesno sigurno.

o Mojsiju, dobro slaže sa zakonima koje on predstavlja. Njegov vlastiti život u skladu je sa zahtjevima koje on stavlja pred narod. Prema tome, Mojsije se pokazuje moralno besprijekoran i može služiti kao uzor.⁵⁵ Općenito gledano, čitateljima Mojsijeva života pred oči se stavlja osoba koja je sposobna probuditi povjerenje u njega zbog njegove bliskosti s Bogom, odgovornosti i njegove cjelokupne zadaće. I ako ovakvo iznošenje njegova života može mnogima izgledati jedna književna konstrukcija, i time izazvati nekakvu sumnju, prikazivanje njegove osobe ocrtava slugu Jahvina dostojnog vjere (usp. Izl 14,31).

8. KONAČNI ISHOD

Nakon što smo ispitali neke činjenice, našle su se, jedne nasuprot drugima, mnoge važnije strane lika koje nam Biblija pruža o Mojsiju. Sada bismo trebali ukratko sažeti ove rezultate, ali i razmotriti sliku koju nam oni pružaju.

8.1. Rezultati

Gotovo jedna trećina teksta u Petoknjžju prikazuje Mojsija kao "Jahvino ti". On je njegov povlaštenu sugovornik. Autoritet koji mu iz toga proizlazi potvrđen je i s ljudske strane. U nekim posebnim tekstovima Mojsija se stavlja iznad Arona i proroka, ali i iznad svećenstva. Ovakav autoritet vrlo je aktivan u više navrata. Tako npr. udjeljuje nepobitnu važnost zakonima koje je sam proglasio, potvrđuje vjeru u Jahvu čiji je on posrednik i u svome liku ujedinjuje veliki broj predaja.

Mojsijeva povezanost s pravom posebno je čvrsta i postojana. On predstavlja najviši stupanj pravednosti i odgovoran je za njezinu provedbu. On je posrednik gotovo svih zakona u židovskoj Bibliji i u isto mu se vrijeme pripisuju promjene, prilagodbe i dodatna tumačenja. Iz toga proizlaze problemi kronološke naravi kao npr. pozicioniranje Mojsija prije osvajanja Zemlje ne stoji ukoliko se zna za datiranje zakona.

U okviru odnosa Izraela s Jahvom, prema Petoknjžju Mojsiju pripada središnja uloga slična onoj koju imaju zakoni. On je tako uzorni "Jahvin sluga" koji drugima može poslužiti

⁵⁵ Vidi P. J. Kissling, *Reliable Characters in the Primary History* (JSOTS 224), Sheffield, 68.

kao smjerokaz i utočište. Budući da razvoj Saveza s Jahvom u sebi sadrži različite predaje, od kojih su mnoge usredotočene na Mojsija, u njemu možemo vidjeti posrednika i simbolički lik razvoja i utemeljenja ove vjere.

I konačno, Mojsije je također “simbol jedinstva” Izraela. Kao lik koji živi potpuno izvan domovine, u svome imenu ujedinjuje različite predaje, ne popuštajući nikakvim grupama ni grupacijama, interesnim skupinama, mjesnim političkim moćnicima, itd. Tu treba imati na umu i odstojanje u odnosu na kraljevstvo. Jedinome Bogu i jedinome narodu odgovara dosljedno jedan jedini Mojsije koji u svome liku usklađuje sve različitosti u zajednici i koji, pozivajući se na Boga i zakon, može obuzdati sve težnje u borbi za prevlast.

Biblija najveću pozornost posvećuje *Mojsijevu životu*. Ni jedan se lik ne može pohvaliti tako opširnim *životopisom*. Mali broj, možda povijesno sigurnih podataka, čini od Mojsija jedan lik vjerske historiografije i povijesti predaje. Kod njega se radi o književnoj tvorevini koja ima ulogu ozakoniti procese koji se kriju u točkama 4 i 6 i koja se, u tom smislu, služi jednim likom iz vremena početaka

8.2. *Pretpostavke i otvorena pitanja*

Već smo gore mogli zapaziti da su neka pitanja ostala otvorena i bilo bi uputno prije konačnog zaključka pokušati produbiti ih iz perspektive zajednice.

a) Izgleda nezamislivo da je pojedinac mogao doći do Mojsijeva lika koji je tako orisan s mnogo važnih i temeljnih podataka. Prava koja Mojsije promiče izgledaju općenito podržana i prihvaćena. Prema tome, ne može se ne pomisliti barem na jednu grupu koja dijeli interese utjelovljene u ovakvom Mojsiju i toliko utjecajne da mogu uvjeriti i privući druge.

Odstojanje u odnosu na kraljevstvo koje možemo nazrijeti kroz tekstove o Mojsiju, sprječava nas da u monarhističkim i aristokratskim krugovima identificiramo takvu grupu. Temeljni sadržaji daju prije misliti na nekakvu udrugu osoba s visokom ili najvišom odgovornošću za pravo i vjeru. Smatraju se vrhovnim autoritetom i zauzimaju se za jedinstvo naroda. No, odakle im poticaj i opravdanje ovako razlagati o Mojsiju kao prvaku njihovih vrijednosti i njihovih uvjerenja?

b) Osjetne razlike u učestalosti Mojsijeva imena odražavaju ne samo izbor onoga koji piše već zasigurno i društvene procese. Gomilanje primjera između Izlaska i Knjige Brojeva vidno se smanjuje u Ponovljenom zakonu, da bi se ponovno počelo povećavati u Jošui. Sve je to zbog različite naravi knjige Ponovljenog zakona i namjernog vraćanja Mojsijeve "idealne slike" u Jošuinu knjizi. S druge pak strane, Mojsijeva smrt u Pnz 34 označava granicu zakona. Treba li ovdje vidjeti tragove predznaka formiranja zakona i svjesnosti Tore?

Tekstovi koji govore o Mojsiju pretpostavljaju Knjigu Postanka, kao što isti sa svoje strane traži nastavak Izlaska sve do Jošue, što podrazumijeva uzajamne odnose. Puno je teže istražiti povezanosti s preostalim knjigama povijesnog deuteronomističkog korpusa. Tu i tamo u Zakonu nalazimo tekstove koji su jedna vrsta jezgrovitog sažetka. S druge pak strane, Božja objava Iliji na brdu Horeb u 1 Kr 19 mogla bi imati kao uzor Božji susret s Mojsijem u Izl 32-34. Kako bi se moglo zamisliti razvojni proces ovih tekstova koji upućuju jedni na druge? U kojem je odnosu ovaj aspekt s oblikovanjem vjere u Izraelu?

a) Kojem razdoblju pristaje ovako prikazan Mojsijev lik? Iz daleke i, današnjim poznavanjem povijesti Izraela ograničene perspektive, može se pomisliti prije svega na razdoblje obnove Jude pod Nehemijom i Ezrom. Tome odgovaraju namjere, sadržaji i problemi. Ezrin lik pisca i sastavljača zakona Boga nebeskoga (Ezr 7,11sl.) podudara se djelomično sa važnim Mojsijevim ulogama. Tekstovi koji o tome govore, uz to pokazuju veće zanimanje za njegov lik. Je li kasno peto stoljeće prije Krista pozadina u kojoj je nastao ovakav Mojsijev lik koji je u Zakonu tako dobro opisan?

Postoje, naravno, i druga mjesta u židovskoj Bibliji gdje se govori o Mojsiju, no ovdje ne možemo sva mjesta uzeti u obzir. Iz pregleda svih mjesta gdje se govori o Mojsiju, prethodne su stranice jedan pokušaj definiranja Mojsijeva lika koji u sebi sadrži najvažnije elemente. Jednog takvog Mojsijevog lika ozbiljno se istraživanje ne može odreći, iako u isto vrijeme trebamo biti svjesni da mnoga pitanja ostaju otvorena. Mojsije ostaje i dalje zagonetka.

MOSES IN JEWISH BIBLE

Summary

The article deals with a historical-theological analysis of the main texts about the character and role of Moses in the Jewish Bible. In the analysis the author is trying to identify the historical facts related to this important Old Testament person and to bring to light the theological motives which deeply influenced the formation of the image of Moses and his role in the history of Jewish people. In these texts Moses emerges as the main mediator and witness of the content of faith and norms of behaviour for the biblical believers. The author holds that the picture of Moses and his role was finally formed after the Babylonian captivity (5th century BC, at the time of Ezra and Nehemiah), and since then it has become an integral part of the Jewish Bible.

Key words: *Moses' "canonical figure", Moses' life, authority and faith, Moses and the Law.*